

חפירותיה של לידי הסטר סטנהופ באשקלון בשנת 1815

מאת אורן בן חורין

לידי הסטר סטנהופ, בת אחוותה של ראש המיניסטרים האנגלי המפורסם, וויליאם פיטץ' הצעיר, היא אחת הדמויות המופיעות ביותר בתחום המאה ה'ית. כשלושים שנה (1839-1810) התגוררה אשה זו לבדה במוורה ונעשתה לדמות כמעט אגדית עוד ביום חייה. הספרות על קורות חייה מרובה (1), ואולם כל הספרים האלה מבוססים בעקרם על ספרי נסועים בני זמנה. מקורות מורחחים מן הזמן הוא לא היו ידועים כלל (2) נכון בפרש חייה, אף-על-פי שכורונית ערבית מתחלת המאה ה'ית מכילה פרטים שונים עליה (3), וכמו כן מצויות מידעות רבות עליה בארכיו המלכתי המצרי, שהמצתו נתפרסמה בידי א. ג. רסתם (4).

בין פעולותיה של>Lidiha הסטר סטנהופ במזרחה יש להזכיר את החפירותה בכמה מקומות, וביחד באשקלון. החפירות באשקלון נמשכו שבועיים במשך חודש אפריל 1815, ועבדו בהן מאה פועלים יותר. אלה היו החפירות הגדלות הראשונות שנעשו בארץ-ישראל. ואולם ככלוב החפירות האחירות בתקופה ההיא לא היה להן כל מטרה מדעית. לידי הסטר בילתה ממאי 1813 עד ינואר 1814 בעיר החוף הסורית לודקיא, שם הגיעו לתביד איטלקית שנעתק בסתר, לפי מה שנאמר להן. ביה נזיר מארקיזנו של אחד המנזירים, ונמצא בעובונו של הנזיר הנרי לאחר מותו. בכתב-היד היו מוסמנים כמה מקומות שבהם נתמננו אוצרות-כסף גדולים, והחשוב שבhem (כשלושה מיליון מטבעות זהב) היה טמון באשקלון. לידי הסטר פנתה לצייר האנגלי בקושטה, סיר רוברט ליסטון (Sir Robert Liston), וביקשה ממנו לחתום עליו שירשו לה לחפור במקומות הרשומים באותו כתב-היד, והוא

Philippe Descoux, *La Reine de Tadmor: Lady Hester Stanhope*, Paris, 1 (1901; Mrs. Charles Roundell, *Lady Hester Stanhope*, London, 1909; Frank Hamel, *The life of Lady Hester Stanhope*, London, 1913; Duchess of Cleveland. *The life and letters of Lady Hester Stanhope*, London, 1914; Lytton Strachey, *Books and characters*, New York, 1922, pp. 295-307; Pierre Benoit, *La châtelaine du Liban*, Paris, 1924; Paul Henri-Bordeaux, *Lady Hester Stanhope en Orient*, 2 vols., Paris, 1924-1926; Martin D. Armstrong. *Lady Hester Stanhope*, London, 1927; Joan Haslip, *Lady Hester Stanhope*, London, 1934.

Charles Lewis Meryon, *Memoirs of the Lady Hester Stanhope, as related by herself in conversations with her physician*, 3 vols., London, 1845; *The Travels of Lady Hester Stanhope... narrated by her physician*, 3 vols., London, 1846.

(3) למשל: אל-ג'ברתיה, עג'אייב אל-את'יאר פי א'תרא'ם ואלאח'אהר, בולאק, 1297, כרך ד'. ע' 140;

(4) אל-מחפוּתָאַת אל-מלכיה אל-מִצְרִיָּה, ביאן בות'איך א'שאמ ומא יסאעד על פהמה וויזח מקאנדר מחמד עלי אל-כביר, 3 כרכים, בירוח, 1940-1942.

מצדה תחביב למסור את כל האוצרות שימצאו לירושות הסולטאן. הסולטאן מஹוד גענה לבקשתה ושלוח אליה את אחד מפקדי החצר הגובאים, את הקפוגי-באשי דרוייש מוצפָא אגה, עם פירמאנס מיוודרים שנשנו לה רשות לחפירות הנ"ל ופקדו על הפחות התורכיים בסביבה לעזר לה בכל יכלתם. דרוייש מוצפָא אגה הגיע אל ל'ידי הסטר למאר אליאס הסמוכה לצדון ביום 28 נינואר 1815. בתקילת חודש פברואר נסעו ליעכו, ושם התקילו בהכנות לחפירות: רכישת אהלים, כלים, ציוד, ובהמות משא. בעכו שהו עד יום 17 במאرس, ואז יצאו לדרך אל אשלון שאלייה הגיעו ביום 1 לאפריל. מוחמד אגה ابو נבות⁵, שהצטרכָה אליה ביתו, הכריח בין 100 ל-150 איכרים לעבדו يوم יום בחפירות בלא שכר. בחפירות נtagלו עמודים רבים על כותרותיהם ושידידי-בנינהו אחרים. ביום הרבעי, לעבדוה נמצא פסל רומי גדול, וכדי להוכיח לפקידים התורכיים שאין היא מעוגנית בעתקות אלא באוצר הטמון בלבך. פקדה ל'ידי הסטר לנתח את הפסל לרשיטם. ד"ר מריוון הספיק עוד לצייר את הפסל הזה לפני הבתצוו⁶, וזה כל מה שנרשם בעת החפירות. אחרי שבועיים הגיעו עד לקרע הבלתי, מתחם לשידי הבניינים, נתאכוו מלמצואו את האוצר והפסיקו את החפירה.

מלבד מכתב אחד, שכתבה ל'ידי הסטר ל'ורד בטהרסט (Lord Bathurst), מזכיר המדינה בלונדון⁷, היה עדכה המקור היחיד לידעינו על חפירות אשלון ספרו של ד"ר מריוון⁸. רק נוסעים אירופאים מעתים ביקרו במקום החפירות בשנים שלאהדר-כך. סייבר⁹ מצא עדין, בשנת 1818, את תלות החפירה, אבל אין הוא מודיע פרטם נוספים. מלבדו ביקר שם רק שולץ¹⁰, בשנת 1821, ואף הוא אינו מוסיף כל ידיעות חדשות.

לכן יש אולי עניין בתיאור הבא מתוך ספר תולדות מושלת סולימאן' פחה ל' אברהים אל-עורה¹¹. אברاهים אל-עורה, נצץ למשפה נוצרית ידועה בארץ, שימוש החל משנת 1814 כפקיד במזכירות העברית של סולימאן' פחה,מושל יעכו, ואביו חנא אל-עורה היה מנהל המזכירות הנ"ל. המחבר היה איפוא עדראיה להכנותיה של ל'ידי הסטר בעכו במשך חדש פברואר ומארס 1815, וגם על החפירות עצמן שמע בודאי מקור ראשון. ואלה דבריו בתרגומם עבריים¹²:

בסוף שנה 1226 [ל'חנ'ה], היה 1811 ל'ספה'ן] באח הניכחה האנגלית הסטר סטנהוֹפּ מלונדון לקובשתה, ומקושטה באה ליעכו כשבירה פירמאן

(5) אחד הממלוכים של מושל עכו המפורס מימי נפוליאון, אחמד פחה אל-ג'זאר. סולימאן' פחה, מושל עכו אחרי אל-ג'זאר, מינה אותו בשנת 1807 ל"מתקפלם" של סנג'אק יפו וועזה, ונשאר במשרה זו עד שפוטר בשנת 1819. הוא שיחדש את חומות יפו והקים בעיר זו ובסביבתה כמה בניינים יפים העומדים עד היום. בשנת 1821 נתמנה למושל שלaloniki.

(6) R' Travels of Lddy Hester Stanhope III, p. 162.

(7) R' Duchess of Cleveland, op. cit., pp. 174-175.

(8) R' Travels of Lady Hester Stanhope III, pp. 152-169.

(9) F. W. Sieber, Reise von Cairo nach Jerusalem, Prag, 1826, S. 19.

(10) J.M.A. Scholz, Reise in die Gegend zwischen Alexandrien und Paraetonium.

etc., Leipzig, 1822, S. 146-147.

(11) תאריך' ולאתת סלמאן באשא, הו'ז' קסטנטין אל-באשא, ציון, 1936.

(12) במקור: שם, ע' 192-194.

מלכויות¹³⁾ שהובילו:ראשית, פקודה מוחלטת להגן ולשמור עליה ולנהוג בה כבוד ולהימנע בכל תוקף מלפונע בה ומלהותה בחזקן ייד קלפיה וכלהי בנוילוותה, וכן לא לדרוש ממנה כסף ולא מס ולא מכם ולא ארנוניות, וההכל יכבדה כבוד רב בכל מקום שתפנהו ובכל מקום שתחשבו שנית, יש לה סימנים מובהקים למצוות אופץ טמון באדרת אשקלון, והוא החזיבה קלפי השער העליון להוציאו: אך עלי סולדים מאן פחה¹⁴⁾ לשוחה אתה נאמנים ופקידים מצדך, ולחרודיע לניציבו בסביבות ההן שיעשו ככל-אשר חזווה עלייהם ושיגשו לעכורה הזאת כפי שתדרשו, לא היסום, ושיקריו את כוחותיהם לחתקיך זה.

וכשהגיעה [לעכו], התקנסנה בבית הארון אנטון פתאָפַגָּו, קונגסולד אומטריה בעכו, וזה קיבל את פניה בכבוד-טליכים ושירת אותה. וכאשר בירכה אצל סולדים מאן פחה, קיבל גם הוא את פניה כאילו היה מלכת אנגליה וחולק לה כבוד ויוקר כמו שנצטווה, ולמעלה מזה. וכשהחליטה לנטוע ליפון, שלח הוראות אל אבו נבוו¹⁵⁾ והודיע לו את תוכן צו הסולטאן, והרחיב את הדיבור על הפקודה המוחלטת בדבר זכויותה, וציווה עליו לרכת אותה לאשקלון ולהגשים לה את כל [הוזעה] שمبرוש ולעשוה את כל אשר חזווה.

כשהגיעה לאלו הפקודה, וראה את הכבוד הנדרול שחולקים לנסיכה הזאת, ראוי היה בעיניו להראות לה ידידות רבה, לטעת מהה שנצטווה, ובלבו אמר להשתמש בה לטטרותיו, כשהתצלוח היא להשיג את מטרתה לנצחוא את האוצר¹⁶⁾. אכן טרח מאד להביא את כל אשר דרשה ולעשוה ככל אשר ציוותה, וחלך אותה לאשקלון. שם חפרו במקומות שציינה, והעמיקו מאר [בחפורות]. ובזמנים שציינה התחליו מתגלים שרידי עתיקות ועתודות יפים מתחת אדרתמה, והחישיכו בחפירה עד שלא נתגלה עוד שום דבר נוסף. ואחריו יגעו רבות נתרבר, כי סימניה לא היו נכונים, וחורה נכלמת במיתחתה. וכתבה אל השער העליון והודיעה שלא נמצא דבר. אחריך עברה לצדון והתיישבה בהר¹⁷⁾.

ואחריו זמן קצר שלחה מכתבו ליעכו. אל סולדים מאן פחה שלחה שעון מצלצל נחון בתיבת-עץ צבועה בצעב ירוק, ככבע אבן השיש. השעון היה תפאור: כשהגען הזמן להשטייע את מספר השעות, נפתח שער בשעון, ויצאו ממנה שתי אוילות עשויה קלה בידו כאילו לחץ על הברה, ונשמעו קול כירית הרובה, והאוילות עשה תנועה קלה בידיו ובחרו ונכנסו בשער שני אל השעון, והאיש נכנס לפול מותה. אחריך קמו: שוב וברחו ונכנסו בשער שני אל השעון, והאיש נכנס למוקומו, ונגמר השער. ומיד השם השעון את מספר השעות. כל פעולת השעון

(13) בamat הגעה בידי היטר לקושטא עוד בנובמבר 1810 ונשارة שם עד סוף אוקטובר 1811. בפרט זה לא דיביך המחבר, ובמובן שאין להבין את דבריו כאילו כבר ניתן לה הפרימן זמנו ההוא, או שנעשה ישר מוקשṭא לעכו. את הפרימן קיבל כאמור לעיל רק בינוואר 1815.

(14) גם הוא היה בראשתו אחד הממלוכים של אל-ג'ז'אר. אחרי מות אדונו בשנת 1804 געשה למושל עכו במקומו, ועמד במשרה הזאת עד שנפטר בשנת 1819.

(15) ר' לעיל, העירה 5.

(16) להלן, ע' 271, מספר אבראהים אל-עורה, כי ابو נבות בקש מלידי הסטר תעודה מיוחדת בשבות, וכי שלח אותה ע"י שליח מיוחד לקושטא, בתקווה להשיג העלאה בדרגת, אבל תקוטו נכבה.

(17) עם הפלות אשקלון נסתהמו שנות נדירות של ליד הסטר בארצות המזרח, והתיישבה במאר אליאס הסמוכה לצידון, בהר הלבנון, כמושבה הקבוצה.